

Viina kolmantena pyöränä avioliitossa

Ritva Nätkin

ALKOHOLISTIN VAIMO

Vuonna 1973 teki Jacqueline P. Wiseman tutkimuksen ”alkoholistien vaimoista” (1976 a & b), siis näkökulmasta, joka usein jää miehiin keskittyvän alkoholitutkimuksen varjoon. Alkoholien kulutusmääriä, juomatapoja, vaikutusta elimistöön ja ongelmien hoitoa käsittelevä alkoholitutkimus keskittyy itse toimijaan, ”juomariin”, eikä näe hänen taustahenkilöitään, joihin alkoholi vaikuttaa ihmissuhteiden kautta. Vaimo on ikään kuin naimisissa myös alkoholien kanssa. Wiseman haastatteli lehti-ilmoituksen perusteella ja hoitopaikkojen välityksellä helsinkiläisiä naisia, jotka elivät avioliitossa alkoholia käyttävän miehen kanssa ja olivat usein määritelleet miehensä ”alkoholistiksi”. Tutkimusasetelmasta oli jätetty pois ne naiset, jotka olivat ottaneet eron miehestä. Haastatteluista välittyy siis jäsenystapa, joka auttaa naista ja aviovaimoa jäsentämään avioliittolaisen arkielämän ja oman identiteettinsä siten, että avioliitto pysyy koossa. Useinhan ihmetellään, mikä saa naisen pysymään avioliitossa, joka on epätydyttävä, ”avioliitto ilman aviomiestä” (Wiseman 1976 b).

Wiseman huomasi, että naiset ammentavat voimansa vallitsevasta hoitoajattelusta, josta he saavat aineksia tilanteen määrittelyyn. Kun vaimo on hyväksynyt vallalla olevan sairausmallin (”alkoholismi on sairaus”), hän ottaa itselleen lääkärin, hoitajan ja ojentajan tehtävät. Ammattihoitajan tavoin hän yrittää puhumalla ojentaa ja auttaa miestä, mutta epäonnistuttuaan tässä hän yrittää vaikuttaa mieheen epäsuorilla keinoilla. Wiseman (1976 a) näkee tällaisen perheen pienoiskulttuurin ja vallitsevan hoitokäytännön välillä paljon yhtäläisyyksiä (koti terapeuttisena yhteisönä tai hullujenhuoneena ja kotityöt työterapiana). Wiseman näkee tällaisessa avioliitossa myös paradoksaalisia piirteitä. Vaimon ja miehen

väläinen hoitosuhde on erikoinen siitä, ettei vaimolla ole sellaista valtaa ja auktoriteettia ”potilas-aviomieheensä” kuin hoitohenkilökunnalla yleensä on. Mies on alkoholistiperheessäänkin hallitseva osapuoli Wisemanin mielestä. Avioliitossa vallitseva kontrolli toimii, vaikkei muu aviollinen vuorovaikutus toimisikaan. Vaimon tulee olla uskollinen, hän ei voi elää omaa elämäänsä, hänen tulee usein kantaa taloudellinen vastuu perheestä ja yleensäkin hänen tulee olla valmis sopeutumaan mihin tahansa miehen vaatimukseen.

Sairaus-ajattelu ei aina pidä vaimoa hoitajana, joka pystyy säilyttämään toimintakykyisyytensä epätydyttävässäkin avioliitossa, vaan sen sijaan potilaana. Jotkut hoitomallit lähtevät siitä, että myös omaisia, erityisesti vaimoa, on hoidettava siinä missä miestäkin. Hoidon syy, häiriön aiheuttaja, on alkoholien käytön ”mahdollistaminen” (ks. Hellsten, ei vuosilukua). Omalla toiminnallaan vaimo mahdollistaa miehen sairauden, edesauttaa ja ylläpitää sitä, ja näin ollen hänelläkin on ”henkilökohtainen ongelma”. Sairaus-ajattelu ei varsinaisesti syytä vaimoa, vaan vapauttaa sekä miehen että naisen vastuusta ja helpottaa alkoholista aiheutuvaa syllisyyttä.

Sairauden oireet

Eryteisesti 1940- ja 1950-luvulla tehty psykodynaaminen tutkimus päättyi naista käsitellessään ”patologiseen naiskuvaan”, jossa naisten, vaimojen ja äitien käyttäytyminen nähdään monin tavoin sairaalloisena. Alkoholistin vaimoa pidetään psykodynaamisissa teorioissa häiriintyneenä persoonallisuutena, joka omalla dominoivalla käyttäytymisellään aiheuttaa alkoholismia (Seilhamer & Seilhamer 1982, 114—116). Kaiken takana, niin alkoholismin kuin muidenkin häiriöiden, näyttää olevan nainen, joka äitinä toimii väärin, niin että häntä

voidaan pitää ”universaalina syntipukkina” (ks. Penfold & Walker 1984). Sairaalloisuuden ilmentyminä pidetään liiallista kontrollointia ja vallanhalua tai toisaalta alistuneisuutta ja päättämättömyyttä. Tähän tutkimusperinteseen kuuluu mm. Thelma Whalenin tutkimus (1953, 634—641) alkoholistien vaimoista. Hän hahmottelee neljä sairaalloista käyttäytymismallia:

— Kärsiminen: Vaimon persoonallisuuden olennainen piirre on tarve rangaista itseään, kärsiä ja voida huonosti. Hän on kyvytön nauttimaan ”elämän hyvistä asioista”. Hän haluaakin mahdollisimman hankalan aviokumppanin. Aviomies tuottaa paljon tuskaa perheelleen yksinkertaisesti pysymällä poissa kotoa, esim. silloin kun perheeseen syntyy lapsia. Vaimo kestää valittamatta sietämättömätkin tilanteet ja hoitaa kodin mallikkaasti.

— Kontrollioiminen: Vaimo dominoi kaikkea perheen yhteiselämää ja kontrolloi miehen juomista. Tätä varten hän on valinnut aviomiehekseen henkilön, joka on häntä heikompi ja sosiaalisesti alemmalla tasolla kuin hän. Kontrolloinnissaan vaimo käyttää apuna hoitohenkilökuntaa, asiantuntijoita ja muita ulkopuolisia painostaakseen miestä muuttumaan. Vaimo on kylmän kova, vihainen ja anteeksiantamaton, vaikka näiden luonteenpiirteiden taustalla voi nähdä pelokkuutta, tuskaa ja riippuvuuden tarpeita.

— Päättämättömyys: Vaimon päättämättömyys ilmenee siten, että hän eroaa miehensä menettäessään kärsivällisyytensä tämän juomisen takia, mutta palaa aina takaisin tämän luo. Hän tekee sen siksi, että hänellä täytyy aina olla heikkoja ja avuttomia, joista hän voi huolehtia. Hän on hyväluonteinen ja miellyttävä, mutta yhtä sokea miehen ongelmille kuin mies itsekin. Hän uskoo aina miehen lupauksiin. Omalla toiminnallaan vaimo tasapainottaa perheen elämää ja pitää sitä koossa miehen juomisesta huolimatta.

— Rankaiseminen: Vaimo haluaa rajoittaa miehensä miehekkyyttä alistamalla tämän pienen pojan tai kotiapulaisen asemaan. Itse hän on uranainen, joka ansaitsee enemmän kuin miehensä ja yleensä kilpailee miesten kanssa. Miehen juominen on ilmaus haavoittuvuudesta ja protestista liian vaikutusvaltaista vaimoa kohtaan.

Patologiset naiskuvat asettavat naisen toimijana hyvin outoon valoon. Kaikenlainen alistuminen ja sopeutuvaisuus näyttää edesauttavan miehen juomista, mutta myös päättäväisyys ja vaikutusvallan käyttö miehen juomisen lopettamiseksi ilmenee sairaalloisena. Ainoa ratkaisu näyttäisi olevan kieltäytyminen yhteiselämästä alkoholia käyttävän miehen kanssa, täydellinen riippumattomuus ja itsenäisyys. Tutkimusajankohtana, 1940- ja 1950-luvulla, avioerot olivat paljon harvinaisempia kuin

nykyään ja sopeutuvaisuutta ja kodin ylläpitoa pidettiin mallikelpoisen vaimon ominaisuutena.

1960- ja 1970-luvun sosiologinen tutkimus, joka käsittelee alkoholistien vaimoja, ymmärtää naisten käyttäytymistä ns. stressinäkökulmasta (Seilhamer & Seilhamer 1982, 115—121). Perhe on niin totaalinen yksikkö, etteivät sen jäsenet voi välttyä alkoholisoitumisen aiheuttamalta sosiaaliselta paineelta. Kliinissä tutkimuksissa on havaittu, että alkoholistin vaimon täytyy sopeutua seuraaviin stressitekijöihin:

— Sosiaalinen eristäytyneisyys kanssakäymisestä sukulaisten ja lähiyhteisön kanssa leimautumisen pelossa. Perhe keskittyy yhä enemmän alkoholismien ympärille.

— Ongelmat lasten kanssa, kun vaimo joutuu etsimään heistä emotionaalista tukea, jota hän ei saa mieheltään. Vaimo on tavallaan miehen ja lasten välissä yrittäessään selittää lapsille, miksi isä on ”sairas”.

— Taloudelliset ongelmat, jotka johtuvat siitä, että alkoholin kulutus on pois kaikista muista perheen menoista. Vaimo ottaa usein taloudellisen päätäntävalan itselleen ja yrittää kontrolloida miehen rahoja.

— Seksuaaliset ongelmat, joita alkoholi aiheuttaa etäännyttäessään vaimoa emotionaalisesti miehestä.

— Väkivalta, joka pannaan perheessä usein alkoholin syyksi. Sen uskotaan laukaisevan ”ihmisluontoon” kuuluvia aggressiivisiä tendenssejä. Tutkijat uskovat alkoholin olevan vain nimittäjä tai tekosyy, jolla mies puolustaa väkivaltaista käyttäytymistään.

— Kulttuuriset asenteet ja stereotypiat, jotka koskevat juomista ja perhettä, ovat vaimon kannalta turhauttavia. Vaimo joutuu uskomaan, että miehen juomiskäyttäytyminen on hänen ”koskematon” oikeutensa, kun naisen taas odotetaan käyttäytyvän huolehtivan vaimo-äidin tavoin. Kulttuurinen käsitys perheen yksityisyydestä ja itseriittoisuudesta estää naista hakemasta ulkopuolista apua ja katkaisemasta vaimon ja miehen lojaalista sidettä.

Stressaantuneen vaimon selitysmalli näkee vaimon ennen kaikkea ulkoisten olosuhteiden, ympäristön paineen ja kulttuuristen asenteiden, uhrina. Siinä kuitenkin ymmärretään naista paremmin kuin naista syyllistävässä sairaus-ajattelussa. Ei ole moraalisesti oikein lopettaa sairaan miehen tukeminen.

MITÄ YHTEISTÄ ON AVIOEROILLA JA ALKOHOLIN KÄYTÖLLÄ?

Nykyaikana kuitenkin naisten tarinoihin

perhe-elämästä ja alkoholin käytöstä liittyy yhä useammin avioero. Toki naiset eivät ole unohtaneet huolenpitoa ja hoivaa, mutta sanasta "alkoholismi" tulee välittömästi mielen miesten ja naisten suhteen ongelmat ja niistä seuraavat avioerot. Tämä käy ilmi mm. niistä puheenaiheista, jotka läpäisevät julkisuuden kynnyksen. Puhutaan perheväkivallasta, eronneiden ja asunnottomien miesten ongelmista ja naisten kasvaneista vaatimuksesta.

Naisten odotukset avioliitolta ja parisuhteelta kiteytyvät usein vaatimukseen siitä, että mies on kohtuullisen raitis (mm. parinvälityspalveluissa). Samoin alkoholin käyttö avioeron perusteena on hyvin yleinen — naisen jopa odotetaan hakeutuvan eroon alkoholia käyttävästä miehestä, lastenkin edun nimissä. Näin sukupuolten tasa-arvon ihanteesta on tullut myös ideologinen toimintavaatimus.

On vaikea esittää lukuja siitä, miten yleisiä avioerot ovat alkoholin suurkuluttajien tai "alkoholistien" perheissä, ovathan nämä nimitykset määrittelykysymyksiä. Samoin on vaikea täsmällisesti perustella sitä, että avioerot naisten toimintastrategioina olisivat yleistyneet edellä kuvailluissa tilanteissa tai että avioliitot hajoaisivat helpommin kuin ennen. Tähän tulokseen voidaan kuitenkin tulla osallistuvan havainnoinnin perusteella.

Tyypillinen naishaastateltava Lähiöravintola-tutkimuksessa (Sulkunen & Alasuutari & Nätkin & Kinnunen 1985) oli eronnut nainen, joka eron jälkeen kertoi alkoholin kielteisestä vaikutuksesta parisuhteeseen ja avioliittoonsa (yhteensä 22 haastatellusta 9 oli eronnutta). Koska tutkimus toteutettiin ns. lumipallostrategian avulla, valikoituivat haastateltaviksi naiset, jotka olivat kaikkein motivoituneimpia puhumaan avioliitosta ja alkoholista. Tutkimuksen haastateltaviksi etsittiin miesasiakkaiden vaimoja ja monesti löydettiin eronneita naisia. Wisemanin (1976 a & b) tutkimuksesta poiketen keskeinen informaatio saatiin eronneilta naisilta. Haastatteluissa toistuvat samat teemat kuin Wisemanin tutkimuksessakin sillä erotuksella, että naiset katselevat tilannetta jälkikäteen.

Tutkimusta on jatkettu (v. 1984—86) siten, että työssä käyviä naisia on haastateltu myös muissa yhteyksissä. Naisia saatiin haastatelta-

viksi A-klinikan omaisluettelosta (alkoholia käyttävien miesten vaimoja) sekä perheterapia-ryhmästä (yhteensä 10).¹ Vertailun vuoksi tutkimukseen otettiin myös ns. kuiva konteksti eli kahdeksan haastattelua tehtiin tamperelaisessa tekstiilitehtaassa ja haastateltavat saatiin luottamusnaisen välityksellä. Vaikka haastateltavia ei mitenkään valikoitu, vaan haluttiin saada vain kokemuksia avioliitoista, on näissäkin tarinoissa samanlainen juoni ja samanlaiset keskustelunaiheet kuin ns. märestä kontekstista saaduissa tarinoissa. Samoin avioerot olivat suhteellisen yleisiä. Avioliiton tarinoissa miehen alkoholin käyttö tai raittius ilmentävät sitä, miten naiset arvostavat aviopuolisoaan. Alkoholi on yhteinen nimittäjä aviollisille ristiriidoille ja tapa puhua niistä.

Naisten kertomukset ovat kontekstista riippumatta kehityskertomuksia, tarinoita itsenäistymisestä ja kypsymisestä. Niissä naiset kertovat vaikeista elämänvaiheista ja vaikeista ihmissuhteista, joita usein alkoholin käyttö sävytti. Usein naiset katsovat itseään jälkepäin kuin toista ihmistä: Miten he kestivät, miten he olivatkaan riippuvaisia tai päättämättömiä. Tarinat ovat usein hyvin dramaattisia ja täynnä ahdistusta, ja niistä voidaan löytää samoja alkoholin käytön vaimolle aiheuttamia paineita kuin T. J. Seilhamer ja R. A. Seilhamer (1982) luettelivat löytyneen kliinissä tutkimuksissa. Mutta tarinassa on myös myönteinen sävy: Miten nainen kaiken kestämänsä jälkeen kypsyy ja uskaltaa lakata kantamasta vastuuta ja hoivaamasta miestä. Nainen itsenäistyy ja vapautuu uskoen, että irtautuminen on hyväksi myös miehelle. Tarinassa elämäнкаaari on nouseva, mutta kehitys tapahtuu ristiriitojen läpikäymisen kautta. Keskeisiä naisten tarinan jäsenysulottuvuuksia ovat irtautuminen liiallisesta huolenpidosta, joka on toisaalta miellyttävääkin, ja itsenäistyminen, oman minän rajojen löytäminen. A-klinikan kautta haastateltu 43-vuotias nainen kertoo:

Ehkä se on kasvattanut mut tajuamaan sen, että ei elämä ole ihan niin helppoo kuin mitä se mulla oli. Toisilla elämä on ollut vaikeeta 18-vuotiaasta ja ehkä nuoremmastakin, lapsesta asti. Mulla oli siihen asti hir-

¹ Naisia haastatteli sekä havainnoi A-klinikan perheterapiaryhmässä Merja Kinnunen.

veen helpoo. Sen mää oon tajunnut, että tässä elämässä jokaisen täytyy jonkinnäköinen elämäkoulun käydä. Ei tätä elämää ihan niin helpolla mennä.

Tässä tarinassa on kysymys avioliitosta, jonka nainen solmii aikuisella iällä ja joka kariutuu miehen alkoholin käyttöön. Tarinoiden juoni ei ole sidottu ikään: Vaikka riippuvuus- ja itsenäistymisongelmat usein liittyvät nuoreen ikään ja ensimmäisiin ihmissuhteisiin, niin toinen voi käydä samat kokemukset läpi myöhemmin.

Multa meni tavallaan oma itsenäisyys pois kokonaan. Mää en uskaltanut enää olla, enkä ollut enää loppuvuotena se sama Pirkko, mikä mää olin ennen kuin tutustuin häneen.

Kysymys: Kuinka viinan juonnista tuli asia, joka alkoi teidän suhdettanne hallita?

Se tuhos kaiken sitten, kun se ryyppykausi tuli. Meillä oli jopa sellaisia neljän viiden kuukauden jaksoja ilman alkoholia. Kaikki se mitä me oltiin rakennettu neljän viiden kuukauden aikana, se meni kahdessa kolmessa viikossa.

Avioliitossa saatetaan rakentaa välillä, selvänä kausina, kumppanuutta, jossa molemmat aviopuolisot ovat vastuullisia. Tämä koskee kaikkia aviollisia velvollisuuksia ja perhe-elämää; ne eivät kuitenkaan ole pelkkiä kotitöitä ja muodollisuuksia, vaan sisältävät tunteen myös henkisestä yhteenkuuluvuudesta. Alkoholi tulee kuin salama kirkkaalta taivaalta rikoen tämän yhteisyyden. Ikään kuin mies tahallaan haluaisi saattaa puoliset eriarvoiseen asemaan. Raha-asiatkaan eivät ole pelkästään toimeentulokysymyksiä vaan symbolisia parisuhteen kannalta. Naisen huolenpito ja kontrollointi eivät tuo hänelle valta-asemaa perheessä vaan masentavan olon. Avioliitossa oleva 54-vuotias nainen A-klinikalta kertoo:

Kyllä hän sitten sanoo, että anteeksi nyt, taas mää tein saman tempun. Hän ei käsitä, miksi hän tekee. Mutta sekin on alkanut tuntumaan turhanpäiväiselle, se anteeksipyyttäminen . . .

Kysymys: Onko sulla tavallaan luottamus mennyt?

Täysin, siis mä en luota häneen ollenkaan. Kun hän on esim. sanonut, että hän ei ikinä enää vie tavaroita panttikonttoriin . . . ja seuraavassa hän vie. Sitä paitsi hän on ollut vähän huolimaton niiden kuittien kanssa. Nyt mää tarkistan ne, että ne tulee haettua takaisin. Mutta häneltä on mennyt paljon tavaraa yliaikaan. Arvokkaita tavaroita, jotka olis mieluummin saanut myydä ja oltais jaettu rahat, yhteisiä tavaroita . . . Raha-asiat on niitä,

jotka kiduttaa ja rikkoo avioliittoa. Ja milloin esim. saan ettiä jotain sormustani ja kun kysyn häneltä, niin hän on vienyt sen silloin ja silloin panttikonttoriin.

Pyrkimys tasa-arvoiseen ja vastavuoroiseen kumppanuuteen ei ole mikään avioliiton yksiselitteinen päämäärä. Ihmissuhteet — avioliitossa rakkaussuhteet — ovat monimuotoisia ja värikkäitä, eikä kaavamaisen logiikan paljastaminen ole edes tarpeen. Patologinen naiskuva, jota edellä esiteltiin, yrittää löytää selitystä ja samalla moralisoida ihmissuhteiden ristiriitoja. Haastatteluissa naiset itse paljastavat omat ”heikkoutensa”, ja ne liittyvät ilman muuta ihmissuhteisiin. Monimutkaiset ja ristiriitaiset ihmissuhteet kiehtovat naisia. Niiden setvimiseen, selvittämiseen ja ihmisten auttamiseen naisilla onkin yhteiskunnallista taitoa. Naisten työ niin yksityisellä kuin julkisellakin alueella liittyy inhimilliseen reproduktioon, ja naisilla on oma paikkansa yhteisöjen, sukujen ja perheiden sukupuolijärjestelmässä (Liljeström 1986). Eivät naiset varsinaisesti sosiaalityöntekijöiksi tai terapeuteiksi koe itseään, mutta, kuten tunnettua, ihmisen identiteetti muodostaa kokonaisuuden, jolloin työt ja vapaa-ajan ”leikit” ovat sukua toisilleen.

Ihmissuhde kiehtoo — nainen voi sortua siihen kuin mies viinaan

Kun miesten juomatavat ja alkoholikulttuuri kokonaisuudessaan ovat lähes raittiille naisille tai kohtuukäyttäjille käsittämättömiä, niin samalla ne ovat haasteita. Naiset haluavat pohtia, mikä on miehen ajattelun ja käyttäytymisen logiikka ja voiko siihen nainen vaikuttaa. Eronnut 30-vuotias tekstiilitehtaassa työskentelevä nainen kertoo:

Siinäpä se onkin. Semmoset miehet, jotka juo pitkiä ryyppykautia ja on väkivaltaisia, niin sitten kun ne on selvin päin, niin ne on kuin enkeleitä — aivan erilaisia. Se on just niin hassua, että mikä siellä päässä klikkaa, että mennään laidasta toiseen. Vai onko se niin, että kun ollaan hyviä, niin se on teeskentelyä ja oma minä tulee esiin . . . Joskus tuntuu, että se on teeskentelyä: että täytyy välillä olla oikein fiksusti, että muija ei suutu ja lähde.

Monimutkainen ja vaikea ihmissuhde on naisille hieman samanlainen ”loukku” kuin alkoholi miehelle. Miesten elämäntarinoissa

alkoholi edustaa seikkailua, jännitystä ja vapauden huumaa (Alasuutari 1986), mutta samalla se uhkaa muodostua miehen huonoksi kohtaloksi, josta hänen on työnsä ja sosiaalisten suhteidensa nimissä päästävä eroon. Kari-koiden voi väittää, että samantyyppistä tasa-painoilua käy tasa-arvoihanteen sisäistänyt nainen, kun hän hakeutuu epätydyttävään avioliittoon alkoholia käyttävän miehen kanssa.

Useat haastatellut naiset kertovat, että he huomasivat jo seurustelun alkuvaiheissa, että miehellä on ongelmia alkoholin käyttönsä kanssa. He uskoivat auttavansa miestä ja toivoivat lasten syntymisen ratkaisevan ongelmat. He tunnistivat itsessään äidillisyyden ja hoivaamishalun, vaikka eivät sen varaan halunneet koko suhdetta rakentaa. Toisten avioliittoihin alkoholi tuli mukaan vasta myöhemmin aiheuttaen särön kumppanuussuhteeseen, joka oli saattanut olla monella tavalla tyydyttävä.

Tapahtumat haastateltujen naisten elämässä ovat ajoittuneet hyvinkin erilaisiin elämänkaaren vaiheisiin. Jotkut kertovat suhteiden korjaantumisesta saman avioliiton aikana, toiset taas kertovat uudesta, kypsemmästä liitosta. Mistään vääjäämättömästä prosessista ei ole kysymys eikä piintyneistä toimintatavoista. Patologiseen naiskuvaan pitää sisältyä ajatus, että nainen, jolla on patologinen tarve dominoida ja/tai kärsiä, etsii itselleen aina uudelleen vaikean aviomiehen, ja alkoholiongelmat seuraavat häntä jossain muodossa. Tällaista yleistystä ei voida tehdä haastattelumateriaalin perusteella, vaan monet naiset kertovat suhteiden paranemisestakin. 35-vuotias A-klinikalla käynyt nainen kertoo, mikä on muutoksen suunta:

Olen miettinyt hirveesti, että mitenkä mulla on ollut tällainen ihmissuhde kuin tää ”alkoholista ja alkoholistin vaimo”. Tää on tämmöinen symbioosi, jossa kumpikin kiduttaa toisiansa. Se ei ole mikään oikee ihmissuhde, vaan se on riippuvuusuhde. Nyt ehkä olen tältä pohjalta rakentamassa oikeeta ihmissuhdetta. Tuntuu, että ehkä pystyisinkin nyt.

Kysymys: Mitä sun mielestä sisältyy siihen ihmissuhteeseen, jota sää toivot?

Voi, voi, kun sen osais sanoo. Mitähän vertausta käytäis: että me ollaan kaks erillistä ihmistä, jotka vapaaehtoisesti asettuu asumaan saman katon alle ja jotka voi tuottaa mielihyvää toisilleen. Kumpikin on vastuullisia

omasta elämästään eikä kumpikaan yritä sitoa toista ihmistä.

ONKO MIESTEN NOUSTAVA NAISTEN TASOLLE?

Naisten kertomukset itsenäistymisestä ja vapautumisesta kuvaavat yleisemmälläkin tasolla kuin vain henkilöhistoriallisesti naisten pyrkimystä muutokseen ja kehityksen ristiriitoja. Tasa-arvoisen, ”symmetrisen” parisuhteen (ks. Haavio-Mannila & Jallinoja & Strandell 1984 tai Leach 1980) ihanne on ollut naisliikkeiden tavoitteena yhtä hyvin kuin modernin 1900-luvun naisen henkilökohtaisena perspektiivinäkin. Tällaisen parisuhteen luominen ei ole ollut ongelmatonta edes ihanteiden ja tavoitteiden tasolla. Välillä ihanteissa painottuu naisen asema äitinä ja inhimilliseen uusin-tamiseen liittyvien arvojen edustajana, ja välillä taas naiset pyrkivät miehen tasa-arvoiseksi kumppaniksi julkisille areenoille. Näiden pyrkimysten ristiriitaa voi oivallisesti havainnollistaa alkoholiasenteiden avulla. Onko naisten kannattavaa ja järkevää omaksua miesten alkoholinkäyttötapoja tasa-arvoisuuden nimissä saavuttaakseen samat oikeudet ja saman riippumattomuuden asteen kuin miehillä on? Vai kannattaako naisten itsenäistyessäänkin pitää kiinni perinteisistä ja moraalisesti arvokkaista tavoistaan kuten raittiudesta? Joka tapauksessa alkoholilla on naisille ja miehille erilainen merkitys, joka ei muutu kovin helposti, sillä tämä merkitys uusiutuu sukupuolten välisen työnjaon ja erilliskulttuurien kautta.

Rita Liljeström (1986) puhuu sukupuolijärjestelmästä, jossa aviopuolisoiden välillä vallitsee rakenteellinen epäsymmetria. Nykyaikainen parisuhde on toisaalta kahden vapaan ja tasa-arvoisen, julkisuuden markkinoilla toimivan yksilön muodostamaa kumppanuussuhdetta ja toisaalta rakenteelliseen epäsymmetriaan perustuvaa hoiva- ja kontrollisuhdetta. Epäsymmetria perustuu sukupuolten erilaiseen rooliin vanhempina, isinä ja äiteinä. Siihen liittyvä naisten hoito- ja huolenpitovastuu on piirtynyt syvälle sukupuolten väliseen työnjakoon ja kulttuuriseen alitajuntaan.

Alkoholikulttuurissa parisuhteen eri logiikat, vanhemmuussuhteet ja tasa-arvoiset

kumppanuussuhteet, sekoittuvat tavalla, joka ahdistaa naisia. Onhan tunnettua, että vaimo edustaa alkoholisoituneelle miehelle mielummin äitiä ja hoivaajaa kuin kumppania ja että mies on naiselle kuin iso lapsi. Sukupuolten suhde ei alkoholikulttuurissa käänny pääläelleen siten, että naiset saisivat valtaa ja pätevyyttä perheessä tai julkisessa maailmassa hoiva- ja kontrollitehtävänsä ansiosta. Mies on ”alkoholiperheessäkin” dominoiva henkilö, mutta naiset jäävät vaille vahvan miehen tuomaa turvaa. Alkoholit on perheessä epäsymmetrian ja samalla epäluottamuksen aiheuttaja. Se on ikään kuin ”kolmas pyörä”, vieras voima, joka vie miehen naiselta. Naisten mielestä mies saattaa alkoholin avulla tahallaan vinouttaa puolisoiden välistä suhdetta, joka ajoittain, selvinä kausina, toimii lähes moitteettomasti. Avioero on tällöin yksi tilanteen ratkaisukeino, vaikkei siihen ole helppo päätyä. Hyvin yleistä on myös, että naiset vapauttavat miehensä vastuusta uskomalla, ettei mies voi alkoholin käytölleen mitään. Alkoholit on tällöin vieras voima, kohtalo tai sairaus, jonka edessä mies on voimaton. Sairaus-ajattelu auttaa naista määrittelemään toimintastrategioita avioliiton jatkamiseksi ja välttämään miehensä syyttelemistä tai avioeron.

Aviollisen kumppanuuden ehdoista käydään perheissä jatkuvaa neuvottelua, ja usein keskustelu pääsee myös neljän seinän ulkopuolelle. Hoitoinstituutiot tarjoavat neuvottelu- ja sovittelufoorumin. Tasa-arvoisuuden ja itsenäisyyden sekä epäsymmetrian ja riippuvuuden teemat käyvät ilmi myös aineistona olevan A-klinikan perheterapiaryhmän keskusteluista. Naisten ja miesten käsitys miehen raitistumisen ehdoista ja tavoista on erilainen, vaikka tavoite on hoidon aikana yhteisesti määritelty. Miesten mielestä raitistumisen edellytys on, että vaimo varauksettomasti luottaa mieheen. Naiset puolestaan kokevat, että luottamus on liian usein mennyt, ja haluaisivat miesten tekävän raitistumispäätöksensä itsenäisesti vierittämättä vastuuta naiselle.

Jos hoito perustuu liiksi naisen varaan, uusintaa se samalla sukupuolten epäsymmetriä kuten sairaus-ajattelukin. Ajatus siitä, että kaiken — miehen raitistumisenkin — takana on nainen, lisää naisten moraalisia hyveitä tai syyllisyyden tunteita, mutta vähentää muutos-

ten mahdollisuutta. Hoidon päämäärä on jo alun pitäen asetettu ”naisten puolelle”: miesten tulisi kohota naisten tasolle eli raitistua. Naisten omat ”heikkoudet” eli ihmissuhteiden ruotiminen ja hoitaminen ovat terapiassa heidän vahvoja puoliaan. Pahimmassa tapauksessa hoito on mieskulttuurin edessä yhtä voimaton kuin nainen perheessä.

Lopuksi annetaan puheenvuoro A-killan miehille¹, jotka ovat päättäneet raitistua itsenäisesti:

Mää koetin entisen muijani takia ja likankin takia olla raittiina, eikä onnistunut. Ja nyt kun olen oman itteni takia koettanut, niin nyt on onnistunut.

Se riippuu niin paljon siitä, minkälainen nainen on tukemassa . . . Jos se on sellainen uus koirarotu, että kaivaa menneitä ja haukkuu, niin silloinhan se ei onnistu. Mutta jos on oikee nainen kannustamassa raittiutta ja tukemassa. Asiantuntijathan sanoo, että kolme vaihtoehtoa, että holisti pääsee kuiville on uskoontuleminen, sit nää kerhot ja nainen. Ja se pitää hyvin pitkälle paikansa. (. . .)

On turha etsiä jotain naista, joka takais raittiuden. Se on aina omasta ittestä kiinni. Tää alkoholismi on sellainen henkinen sairaus, että pitää itteensä hoitaa ja olla tavallaan aika itsekäs . . . Mää olin melkein vuoden raittiina ja mää sain siitä heti syyn ryypätä, että kun tää nainen jätti mut ja mä olin sen takia raittiina. Sen takia mikään nainen ei takaa raittiutta.

KIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti: Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi. Tutkimus alkoholismien suhteesta emokulttuuriin. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, tutkimuksia, sarja A 9/1986. Tampere: Tampereen yliopisto, 1986

Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: Perhe, työ ja tunteet — ristiriitoja ja ratkaisuja. Juva 1984

Hellsten, Tommy: Me mahdollistajat. Kalliolan kuntoutuskeskus, ei vuosilukua

Leach, William: True love and perfect union. The feminist reform of sex and society. New York 1980

Liljeström, Rita: Sukupuolijärjestelmä ja naisten työ. Julkaisussa: Liisa Rantalaiho (toim.): Miesten tiede, naisten puuhut. Yhteiskuntatieteen kritiikkiä naisten työn näkökulmasta. Jyväskylä 1986

Penfold, P. Susan & Walker, Gillian A.: Women and the psychiatric paradox. Philadelphia 1984

Seilhamer, T. J. & Seilhamer, R. A.: The impact on spouses and how they cope. Teoksessa: Orford & Harvin

¹ Michiä haastatteli A-killassa 26. 2. 1985 Pertti Alasuutari.

(eds.): Alcohol and the family. London 1982

Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja: Lähiöravintola. Helsinki: Otava, 1985

Whalen, Thelma: Wives of alcoholics. Four types observed in a family service agency. Quart. J. Stud. Alc.

14 (1953), 632—641

Wiseman, Jacqueline P.: Alkoholistien vaimot I. Alkoholipolitiikka 41 (1976):2, 62—72. 1976 a

Wiseman, Jacqueline P.: Alkoholistien vaimot II. Alkoholipolitiikka 41 (1976):3, 109—117. 1976 b.

English Summary

Ritva Nätkin: Viina kolmantena pyöränä avioliitossa (Marital triangles with alcohol)

Alcohol studies now include discussion about 'the alcoholic's wife'. It is known that a woman whose husband abuses alcohol also suffers from the detrimental effects of alcohol in her human relations. In particular, the psychodynamic research tradition, on which treatment relies heavily, has paid attention to the woman behind an alcohol problem. The wife is also considered to be ill or disturbed, and her behaviour is suspected to cause alcoholism. She is often said to be over-protective and too maternal, when she either suffers in or dominates the marriage. The thinking behind treatment, however, often sees the wife in an odd way, either accusingly or placing her on a higher moral level than her husband, when her motivations are not well understood.

On the other hand, sociological studies on alcoholics' wives seek wider cultural and social explanations for women's actions. Women wanting to continue an unsatisfactory marriage with 'an alcoholic' tend to be the husband's caretaker. In accordance with 'the logic of the sick', by doing so they free the husband of responsibility

and guilt; he is considered to be helpless in the face of alcohol. Alcohol is seen as a foreign power forcing its ways into the relationship, taking the husband from his wife. Use of alcohol, however, does not completely alter the husband's dominant role on the family though the marital relationship suffers. The spouses' caretaking and controlling relationship severely aggravates the asymmetry and distrust between them.

Interviews indicate that divorce is now a very common line of action in such cases. This became clear in participating observations made in a suburban area and from the responses of women interviewed in alcohol clinics and in a textile factory in Tampere. Women who are or have been married to a man who drinks were the most willing to contemplate the meaning of marriage and the male-female relationship. The suffering caused by such a marriage often comes into the open only after the divorce, when the restrictions of a caretaking and controlling relationship become apparent and when the woman's independence promotes finding a suitable solution. Use of alcohol seems to be an obstacle to equality in a partner relationship.

Alkoholipolitiikka Vol. 52: 2—8, 1987